

ЛЮБИСТОК

ЛИТЕРАТУРА, МИСТЕЦТВО, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Ч. 10 Торонто, 1978

diasporiana.org.ua

ISSN 0382-4667

**ЛЮБИСТОК — журнал
ЛІТЕРАТУРИ, МИСТЕЦТВА, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА**

Ред. Колегія. Редантор і видавець: Петро Роєнко.

Реданція застерігає собі право скорочувати та
виправляти надіслані матеріяли.

Річна передплата 3 дол. Ціна окремого числа 1 дол.

— * * —

**LIUBYSTOK — a Ukrainian Magazine of
LITERATURE, ARTS and LITERARY CRITICISM**

Editor and Publisher: Petro Rojenko

83 Hay Ave., Toronto, Ont., Canada M8Z 1G3

Liubystok is published every four months. Single copies \$1.00.

З М І С Т

В. Стус: Дажь, нам Боже...	— — — — —	1
М. Вороний: В краю, де смерть...	— — — — —	1
І. Світличний: Язык	— — — — —	2
І. Мацинський: Стихія слів...	— — — — —	2
П. Роєнко : Сковородинець	— — — — —	3
Г. Мазуренко: Тан. Пони свіже...	— — — — —	13
І. Світличний: Моя свобода	— — — — —	14
Є. Гуцало: Ти зібрався в трудну дорогу	— — — — —	14
Р. Володимир: Туди — ближче до стоянни сонця	— — — — —	15
М. Філянський: І знов... весна...	— — — — —	19
М. Руденко: У ранковому лузі	— — — — —	19
М. О-н: Надмодерний	— — — — —	20
Рецензії, огляди	— — — — —	23

НА ОБНЛАДИНЦІ:

Іван Котляревський — письменник, який писав твори народною мовою, почавши таким чином нову сторінку в історії української літератури. В цьому році минає 140 років з дня його фізичної смерті.

В. Стус

**

Дажь нам, Боже, днесь! Не треба завтра,
даждь нам днесь, мій Боже! Дажь нам днесь!
Догоряють українські ватри,
догоряє український весь
край. Моя дорога догоряє,
спрагою жолобиться душа.
Як Господь нас оком поминає,
тоді, болю, грай без кунтуша!

ІІІ. 1969.

(із збірни "Свіча в свічаді")

Марко Вороний

В краю, де смерть стоїть над словом, як маяк,
Як знак поліції над лицарським гербом.
"Де вітер дме шинель горбом",
Де правду проповідує в тюремнім шпиталі "маньяк",
А все "розумне" спить в терор закуте,
Де кров'ю "кашляє Микола Гоголь",
Там вмер Марко...

Він оживе в майбутнім.

Він недалеко десь за рогом, за Порогом.

Ось вихор дме пальто горбом,

Ось мати йде з тяжким трудом,

Бо... "від могил уся земля горбата",

А в прокурора сховані пісні в запас, —

Поезії, що їх складав, ридаючи у хаті,

Марко про дівчину, розстріляну за нас.

Безсовісно забиту в поліційнім апараті

В краю, де смерть, це гонор за слово Правди!

І. Світличний

Я З И К

— Язик до Києва доведе.

— Ного до Києва, а ного до тюрми.

(Підслухана розмова)

Ідем у Київ, як прочани,
Крізь нетрі, безбач, крадькома.
А вождь — язичник, і дарма
До схими нехриста привчати.

Він без кісток! Він без керма!
Трубить речистими речами,
Січе словами, як мечами.
Не Київ жде його — тюрма.

Він — еретик. Мовчать не звук він.
Тож відкуси його і відкинь
І йди у Київ навпрошки.

Та це вже — піддавки і бзики:
Потрібен Київ без'язиким!
Як язикатим — Соловки!

(Із збірки "Гратовані сонети")

І. Мацінський

**

Стихія слів — стихія висоти;
стихія слів — це глибина безодні:
в поезії не горбляться мости,
гелікоптери не кружляють модні.

Поет — не Робінзоном, вигнанцем-Адамом
на острові далекім власної душі
по-своєму і вперто і програмно
обороняє рубежі.

Чужі він все життя тут рани розкриває
і разом з тим і власні розкриває:
і, наче камінь в пращу, він вкладає
біль у слова.

СКОВОРОДИНЕЦЬ

(Уривок із недрукованого твору)

Агненко, увібгавши голову в плащ, поспішав. Сильний вітер рвав на ньому плащ, шарпав за поли, то рвучким згущеним поривом зупинив його на мить, ніби хтось сильною рукою брав за ковнір і під такт вітру висвистував: “З-у-у-пи-и-нись”!.. Агненко повернувся, вільно віддихнув, прикрив уста ковніром, потім знову став назустріч вітрові і швидше попрямував. Він ніколи не любив спізнятися, і сам недолюблював, коли хтось не приходив на умовлений час. Поспішав, борючись з вітром...

— Уважайте... де ж ви так... прямо на людину претесь, — нагримав на Агненка якийсь чоловігя, який зачипив його у праве рамя.

— Вибачте, — сказав Агненко, не зупиняючись, і ще заповзятіше прямував далі... І якось пригадалось йому фрагментами минуле. Чи він ще колись так спішив, як тепер? Так. У молодості... Ніщо б його не зупинило, щоб зустрітися з Миколою. Та це була лише відмовка товаришам, а насправді поспішав до Марусі, сестри приятеля. Він, як і родина Миколи, жив у квартирі, як говорилося в Донбасі, бо це мешкання складалося з двох “великих кімнат”, вузьного коридору, маленької кухні та комірчини. У кімнатах жило дві родини, по чотири особи кожна, які часто варили їжу в кухні. Але зимою вони цього не робили. Варили їжу таки в тій самій кімнаті, в якій жили, щоб “економити” наділ вугілля, який призначало начальство шахти, в якій працював батько Миколи... Кухня не дармувала. Тут збирались ровесники Миколи і Марусі. Часом їх приходило стільки, що не було місця всім сісти...

Агненко зупинився, повернув направо, але зробив пару кроків і став. Відкрив уста, віддихнув. На задуманому обличчі появилася ледь помітна усмішка, на якій

ніби відпечаталося "Маруся". Агненко зідхнув, "сховав" лице в ковнір і знову швидко попрямував далі...

— Мусіло щось трапитися, — обізвалася Надя.

— Та ти не журися, — потішав її Андрій. — Агненко прийде... Навіть якби світ валився — він своє слово дотримає... Ось побачиш, що він свого доконає.

— В таку погоду кому хочеться показувати носа?

— Мало ти знаєш його... Було ще гірше, а він слова дотримував... Пригадую випадок, що він майже на чотирьох добрався до умовленого місця, де чекали на нього друзі. Не увійшов, а відразу таки у відхилених дверях простягнувся на увесь зріст. І уяви собі, що він сказав?

— Перемерз, увесь замерз, братці.

— Ха-ха-ха, — розсміявся Андрій... — Кажу ж тобі, що ти його не знаєш, не знаєш його "натури"... А сказав він: слово дотримав!.. "Рачки" ішов, але "прийшов". Отакий він...

— Може потелефонувати?!.. — Андрій ще не встиг слово промовити, а Надя вже обзивалась до телефону: "Гало... Чи пан Агненко дома?" "Ні, нема. Кудись пішов". "Дякую" — відповіла Надя. — Андрій подивився на неї, і хотів сказати: "Чи я тобі не казав", але промовчав.

— Треба приготувати чай... Може він незабаром прийде, — сказала Надя, направившись у кухню.

— Ну це вже інша справа... А я послухаю новин, — відізався Андрій, включаючи "ті-ві"...

— Ти чув?.. Здається хтось застүкав... — і, не чекаючи на відповідь Андрія, Надя швидко пішла в коридор...

— Вибачте... я трохи запізнився, — виправдувався Агненко.

Заходьте... Ми думали, що якась пригода трапилася, — приязно заговорила Надя, пускаючи гостя наперед... Переступивши поріг вітальні, Агненко привітався. Андрій кивнув потакууючо головою, не відриваючи очей від "ті-ві".

— Плащ я візьму, сідайте на каналу поруч Андрія, бо він, здається, ще не побачив вас, — і на устах Наді з'явилась усмішка. Агненко сів. Андрій підмогнув до нього, а до Наді сказав: “Подай нам чай... Не забудь кілька “капельок” руму, щоб гість скоріше нагрівся”.

— Цим часом чай чекав на нього, — обізвалася Надя, підкочуючи “візок” з чаєм, чашками і печивом.

Попиваючи ароматний час, Агненко чекав на момент, коли б міг прочитати дещо із записок, і як почали заповідати якусь рекляму, — він радісно заговорив: “Знайшов... Довго шукав, але не марно”.

— Про що ви говорите? — запитала Надя, бо Андрій не звернув уваги до розмову приятеля.

— Обіцяв вам принести казки і одне цікаве свідчення Г. Сковороди, на підтвердження висловлених минулого разу думок. Отож слова дотримав... Як відомо, наш мудрець був першим в нас байкарем, написав тридцять казок, в яких висловив життєву мудрість... Щодо режиму, який нині має іншу назву в нашій батьківщині, але такий самий у суті, як в час Сковороди. Наш мудрець зобразив це так:

“Великий підземний звір — Великий Кріт писав солодке письмо до живущих на землі звірів і воздушних птиць:

— Дивуюся вашому суевір'ю. Воно знайшло у світі те, чого ніколи, ніде нема і не було. Хто вам насіяв такого мрякобісся, б'юцім то у світі є якесь сонце. Воно на зібраннях ваших прославляється, воно руководить вашими ділами, визначає вам цілі, насододжує життя, оживляє звірята, просвічує тьму, родить світло, обновлює час. Який же час? Одна існує тільки тьма у світі, отже один є час. А існування іншого часу — це нісенітниця, небилиця, насміх... Всюди у нас брешуть: світло, день, вік, луч; блискавиця, райдуга, правда. А найсмішніше від усього — почитування Хімери, яку називаєте оком; б'юцім то воно є зеркалом світа, приятелем світа, виразом радості, дверима істини. От варварство! Любі мої друзі, не будьте підлі, скиньте

ярмо суевір'я, не вірте нікому, поки не візьмете в кулак. Повірте мені: не на те життя, щоб бачити, але на те, щоб мацати... Із Підземного світа. Н.Н."

Це письмо подобалося многим звірям і птицям, наприклад сові, сплучеві, сичеві, удодові, пугачеві. Крім орла і сокола. А найбільше з усіх лилик пильно заходився біля високородної догми і, побачивши молодих птахів — синів горлиц і голуба, старався їх цією високопарною філософією ущасливити.

Але Горличенко сказав: "Наші родичі є кращі за тебе для нас вчителі. Вони нас родили у темі, але для світла".

А Голубенко відповів: "Не можу повірити обманцеві. Ти мені давніше говорив, що у світі нема сонця. Але я, хоч народився у мрячні дні, все ж у сьогоднішній, недільний день, побачив досвіта схід найгарнішого, всесвітнього ока. До того ще й сморід, що виходить від тебе і від удода, свідчить про те, що живе всередині вас недобрий дух".

Значення: Світло і тьма, тілння і вічність, віра і нечестя — світ увесь творять і одно одному потрібне. Хто тьма — хай буде тьмою, а хто син світла — хай буде світлом. А по плодах їх пізнаєте їх".

— Як ти, Андрію, але я не зовсім зрозуміла, — відізначалась Надя.

— Здається, ніхто краще не розправився з воюючим матеріалізмом, як це зробив наш Соковорода ще у вісімнадцятому віці!.. От розум — що й казати.

— Не буду, Агненко, сперечатись, та всетаки твоє пояснення казки мені й далі не зовсім зрозуміле.

Агненко замислився... Надя налила свіжого чаю... Подякувавши, він почав розповідати: "Не лише в нашому двадцятому віці, а й у вісімнадцятому в європейському осмисленні буття переважав раціонально-матеріалістичний світогляд. Його сторонники були майже єдиними авторитетами у вирішуванні питань науки, соціології, психології тощо. Вони відкинули питання духовності, божественності і "невидимого" світу. Саме нал

цими питаннями глибоко і ґрунтовно зупинився і вивчав їх Сковорода. Цим самим він продовжував світлі традиції української усної словесности, яка вбачала силу “невидимого” буття в зерні або овочевім насінні, що стало притаманним філософській думці нашого народу на всі віки”....

— Хіба не можна сказати-відповісти коротше? — перервав міркування Агненкові Андрій.

— Андрію... Та дай гостеві висказатись, — сказала незадоволено Надя.

— Ну от маєш... Чи я йому бороню?!

— Дякую, Андрію... При нагоді варто відзначити, що наш філософ був добре обізнаний з думкою Європи. Отож, коли в ній, зокрема Франції, пропагувалась рівність, в ім'я якої стинались жилистиною голови тисячам невинних людей, Сковорода вчив, що існує “нерівна всім рівність” у співжитті між людьми. Ця наука нашого мудреця впливає з ґрунтового знання історіософії, і цим самим оминає всі трагічні і жахливі наслідки, які пережили французи в здійсненні “рівности”, або покорені народи Росії, коли воюючий матеріалізм чи московський большевизм прогресивними темпами запроваджував систему зрівнялівки всіх під один аршин. Зрівнялівка всіх — боротьба з Природою, а що противне Природі — то згубне. Так вчив Сковорода. Ось яскравий приклад цієї науки: “Бог подібний до багатого фонтану, що наповляє різні посудини за їх місткістю. Над фонтаном напис: “Нерівна всім рівність”. Ллються з різних трубок різні струми в різні посудини, що стоять довкруги фонтану. Менша посудина має менше, але в тім рівна з більшою, що вона однаково повна. І що дурніше як рівна рівність, яку дурні надаремне намагаються завести на світі? Яке глупе все те, що противне блаженній природі?!”

— О-о... посудини — це люди!

— Дуже влучне, Надю, спостереження... В нашому віці стало загально відомо, що люди народжуються з різними інтелектуальними завдатками, з різними пси-

хіками, з різною силою волі, темпераменту тощо. Чи ж можна всіх їх "підстригти" під один аршин? Ніколи! Не можна зробити їх однаковими, бо вони народжують неоднаковими. Що бачима? Сковорода вже у вісімнадцятому віці яскраво доказав, що "комунна рівність" — це нісенітниця, а матеріялістичне світовідчужання — машина без водія, людина без голови.

— І після цього всього стільки невинних жертв? Чому, Агненко, це так сталося?

— Тому, Надю, що не Голубенки й Горленки узяли верх, а Кроти та інші сліпці чи маловидючі. Для них світла мудрість Сковороди нічого не значить, нічого не вчить. Темні відрухомі інстинкти взяли верх, а не віками випробувана життєва мудрість. Мудрі діла можуть здійснювати лише мудрі люди... Та про це, може, іншим разом, а тепер варто згадати про ще одне цікаве свідчення нашого мудреця.

— Яке? — запитала Надя.

— Про його сон...

— Що?.. І ти вже почав бабськими небелицями займатися, а я думав...

— Добре думав, лише не перебивай мене на слові, — швидко заговорив Агненко, ніби боявся, щоб не забути, — ось послухай: "У північ 24-го листопада здалось мені у сні, що я розглядаю різні прояви людського життя... В однім місці я був у царських палацах, де були гарні вбрання, музика, танці; де закохані то співали, то дивилися в дзеркало, то бігали з покою в покій, скидали маски, сідали на багаті постелі... Звідти повела мене сила до простого народу, де такі ж дієства, але в інший спосіб відбувалися. Люди ішли вулицями із склянками в руках, здіймаючи гамір, веселячись і похитуючись, як то звичайно в чорнім народі буває. Так само і їх любовні діла прикметним їм способом відбуваються в них. Тут, поставивши в один ряд рід мужеський, а в другий — жіночий, розглядали, хто є гарний, хто до кого подібний і кому достойний бути парою. Звідси ввійшов я в заїзди і корчми, де чув про коней,

про збрую, про сіно, про розправи і сварки... Нарешті Сила повела мене в якийсь храм обширний і прекрасний. Тут служив я літургію з дияконом, що промовляв голосно: "Яко свят еси Боже наш". На обох хорах протяжно співали: "Святий Боже". Сам же я... відчував внутрішню насолоду, найсолодшу, яку й висловити не можу.

"Онак і тут все було осквернене людськими пороками. Сребролюбство з кошелем таскається... Від м'ясних обідів, які в майже сусідніх до храму кімнатах відбувалися, і до яких з вітваря много дверей відкривається, від цих обідів під час літургії, дух шибав до самої Святої Трапези. Тут я бачив чергове жахливе позорище. Тому, що декому не вистачала до їдженя пташиних і звірячих м'ясив, то вони забитого на смерть одягненого в чорну ризу чоловіка, який мав голі коліна і вбогі сандали, у руках тримаючи, при вогні його коліна і литки, а м'ясо із стікаючим товщем, одрізаючи і одгризаючи, — жерли. І робили це ніби якісь слугителі. Я, не стерпівши смороду і всього свиріпства, відвернув очі мої і вийшов"...

Агненко перестав чатати листок, тяжко зідхнувши, перелистав кілька сторінок, подивився на приятелів.

— Такий неприємний сон, аж страх бере.

— Що сон, Надю, то правда ваша, але це рівночасно важливе правдиве свідчення.

— Про що? — живо запитала Надя, і Андрій й собі із зацікавленням подивився на гостя.

— Учень мудреця пояснює: "Коли людина виходить з кола сумнівів, самопризволення і самолюбства свого, тоді Дух Святий займає всі почуття людини і установлює в ній царство Боже, себто запалює в людині життєві здібності вогнем любови Своєї. Тоді високе пізнання й розуміння твориться і кріпшає мірою розташування і скріплення цього внутрішнього душевного стану; у зв'язку з цим внутрішнім упорядкуванням і зовнішнім поводженням — виникає зовні тонкий псепроникаючий вогонь і з невимовною приємністю лю-

дина поглиблюється безоднею світла. В такім стані людина відчува і зорить на Дух Вседержителя з радістю і преклоненням. І цим то способом смиренне самовідречення людське може бачити те, що є у вічності, в часі, бо все знаходиться в людині, коло неї і навколо неї”.

— Про що мовиться?

— Андрію, — сказала Надя, — чи ти не можеш додуматись?

— Я допоможу, Надю, йому ще однією нотаткою: погляди мислителя “еволюціонували в бік матеріалізму і характеризувалися все більш гострою постановкою соціальних проблем, намаганням остаточно вирватися з пут ідеалізму і релігії”.

— З такого твердження може на правду сміятися кінь...

— Очевидно. Та чи можна сміятися, коли в цю нісенітницю вірять не лише “там” — за океаном, а й тут... Я вже не видуюся молодим, недосвідченим і емоційним головам, але дуже здивувався, прочитавши працю одного науковця, який називає нашого мудреця “ненормальним”?!.. А коли до цього звернемо увагу, що цю його, науковця, ненормальність видала одна з відомих наших наукових установ у вільному світі — то приходить жахатися, що серед нас є ось такі “знавці науки і філософії”.

— Аж ніяк не хочеться вірити... Чи справді так є? — запитав Андрій, який дотепер більше слухав, ніж висловлювався.

— Хіба ти мало знаєш свого приятеля, що ставши йому таке запитання? — щиро розсміялась Надя. Аґенкові стало ніяково... Вона це зауважила і пояснила: “Коли ми вас чекали, то я сумнівалась, що ви в таку погоду покажете “носа” надвір, а він запевняв, що ви прийдете. Ну, а тепер трапилась нагода, щоб я йому “віддячила” — що він також не зовсім достатньо знає, якими світами мандрує його приятель”.

— Он воно в чому річ, — втішено сказав Агненко, а Андрій весело засміявся. А перегодя сказав: “Ну що ж, Надю, цим разом тобі удалося, але ще буде нагода, що моя рація візьме верх”.

— І я також буду уважати, що ми принаймні були рівними, — зажартувала Надя.

— Та годі вже жартами нас годувати... Чи не пора щось міцнішого кинути “за драбину”?

— А щоб ви хотіли? — запитала вона Агненка. Він здвигнув плечима, та відповів за нього Андрій: “Самотникам ніколи не зашкодить добра зупа, спечене м'ясо з салатою, чарчина “бренді”.

— Дякувати Богу, в Канаді є цього добра досить... Я зараз щось нашвидкоруч приготую, а ви, наш гостю, розповідайте далі, скоріше час мине. Чи не так, Андрію?

— Що з тобою маю робити... Краще вже слухати приятеля.

— Спасибі за ласку.... “Чесний чоловіче! Для чого не візьмеш собі якогось певного стану?” — запитав губернатор Щербина нашого мудреця.

— А що він тому губернаторові, пане Агненко, відповів?

— Милостивий государю! Світ подібний до театру: щоб представити в театрі гру з успіхом і похвалою, беруть ролі за здібностями. Я довго міркував про це, і після багатьох іспитувань побачив, що не можу вдало представити в театрі світу цього ніякої особи, крім малого, безпечного, осамітненого; я цю ролью обрав, взяв, і вдоволений.

— Чи Щербина нічого йому на це не відповів? — донісся знову голос Наді з кухні.

— Він запитав Г. Соковороду, чи немає він здібності у чомусь другому, в стані для загалу кориснім. Сковорода на це йому відповів: “Якби я відчув сьогодні, що можу без страху рубати турків, то прив'язав би гусарську шаблю і пішов би служити в військо. Труд при вродженім нахилі є насолода. Пес береже череду

день і ніч, згідно вродженій любові до цього, і терзає вовка, згідно вродженому нахилові, не дивлячись на те, що і сам підлягає небезпеці бути роздертим хижаками. Ні кінь, ні свиня не роблять цього, бо не мають природи до того. Склонність, охота, приемність, природа, сила Божа і Бог є те саме. Є нахили природні злі, і це є явища гніву Божого; людина є знаряддя, яке вільно підпорядковує себе діянно любові Божої, себто судові добра і зла, світа або темряви. Це напечатане у відчувальний спосіб на круговороті дня і ночі, літа і зими, життя і смерті, вічного і тимчасового... Людина — найшляхетніше знаряддя Його, бо має перевагу повної волі обрання, а тому й несе цілу відповідальність за вживання цього права. Звідси природно походять поняття про правосуддя, про милосердя і благість у Творці. А коли у Творці, то і в творивах, найбільше наближених до Нього даром розуму. Звідси — влади, уряди, держави, родини, громади, стани, звідси батьки, царі, начальники, воїни, судді, господарі, раби. Але один Бог у всіх і всі в Нім”.

— Ви згадували слово-поняття “філософія”. Як це розумів Сковорода?

— Філософія — головна мета людського життя. Голова вчинків людських — це дух мислі, серце. Кожний має мету в житті, але не кожний — головну мету, себто не кожний займається головою життя. Один піклується черевом життя свого, себто всі діла свої скеровує на те, щоб дати життя череву; інший — очима, той — волоссям, інший — ногами чи іншими членами тіла; ще інший — одежою та подібним бездушним речам. Філософія або любомудріє скеровує ціле коло діл своїх у той кінець, щоб дати життя духові нашому, благородство серцеві, світлість думкам, як голові всього. Коли дух у людині веселий, мислі спокійні, серце мирне, — то все світле, щасливе, блаженне. Це і є філософія.

— Чи вчення нашого філософа актуальне і тепер? — запитав Андрій. Агненко подивився на нього, мовляв,

чи не жартує, ставлячи таке дивне питання. Надя, що якраз рихтувала стіл, це зауважила і зробила пропозицію:

— Панове, чи не пора спожити приготоване?

— Якщо готове, то давай поскоріше, а то ще випарує, — зажартував Андрій.

Галя Мазуренко

Так. Поки свіже Незнання
В новім оточенні готує мудра Майя,
Знову народжене Все знає немовля,
Рішучо все серед своїх непереносних мук!
Ще чує відгук... а "Та" співає і кладе до рук
Нової матері його. Забуто Україну.
Дитя загорнуть у багатомовність гармонійну,
В культурности найвищу з нагород,
У пишних квітів повний огород.
І любо і багато на чужині.
В нових батьків чого б то плакати дитині. Спи!
Та десь, чомусь із підсвідомого, на дні
Глядять, глядять, як совість, очі з України
І кілька місяців дитину переслідують кошмар
Євшан Зілля в степу, пісні бандури,
Підпалене село, постріли і п'ятьма
І очі, любі очі в далені пахмурій.

**

"Не скоро" — переходить на "Ніколи",
"До часу" — замінилось на "Завжди".
І все таки, сильніша від недолі,
В моєму серці не вмираєш Ти.

**

Є почуття, які не відчуваємо.
І згуки — непомітні, неприступні!
Є спомини... ми їх колись згадаємо
В свідомості новій, тепер відсутній.

МОЯ СВОБОДА

Дайте мені свободу
Або дайте мені вмерти.

Свободу не втікати з бою,
Свободу чесности в бою,
Любити те, що сам люблю,
А не підказане тобою.

Свободу за любов мою
Хоч і накласти головою,
А бути все ж самим собою
Не проміняю на твою.

Ліврейську, жебрану, ледачу,
Вертку, заляпану, як здачу,
Свободу хама й холуя.

Несу свободу в суд, за ґрати,
Мою від мене не забрати
І здохну, а вона — моя.

(Із збірни "ґратовані сонети")

Є. Гуцало

**

Ти зібрався в трудну дорогу —
То гладеньку, то з камінців:
Пролягла від твого порогу
На чотири ясні кінці.

Ти не думай про модні речі —
Бери пісню з гарячих слів.
І барвінку візьми пучечок,
Що на рідній зростав землі.

Будеш гори долать високі —
Зачерпни з джерела води.
Поклади в своє серце неспокій,
Тільки спокою не клади.

ТУДИ — БЛИЖЧЕ ДО СТОЯНКИ СОНЦЯ (Алегорія)

Скритно позирав на старших свого роду, що всадовились гуртом, а то й лежва розкинулись на глиняній долівці біля спалахів вогнища в похмурій, закопченій печері. То ж то й гудять проміж себе, пожадно рвуть зубами всяке їстивне, вряди-годи метнувши оголену з м'ясива костомаху позад себе — і на неї, не гаючись, накидаються виголоднілі дрібніші члени роду... Отак усе з тими кудлатими, розкуйовдженими — гадалось йому — у щом'якшім лігві мостяться, їм належний найсмачніший кусок, їхне ж і щотепліше сидіння. Вони ловці, здобичники — он що. Не зацькують якогось вепра в пастку, не переб'ють рогатиною оленя, не прострелять хоч і меншої тварини, то й нічого затягнути в домівку, і довго доведеться чекати решті рідні на поживу. Колись, бувало, й велетів — мамута, однорога, чи волохатого буйвола цілим плем'ям заженуть у провалля, трясовину й там, з горбів і берегів просохлого річища усією громадою доб'ють каменяками, але не той час тепер настав.

Ступінь усе дужчає, льоди лосковували водоймища, леденіє й земля — чим тут поживишся, яким робом підкріпитись? Великого звір'я щораз менше, щоб заpastися на скрутну пору, нестає й меншої звірини, що далі — і дрібноти обмаль, а й доб'уться до риби в завалених снігоскопищами й закутих льодами озерах ніяк. А от приволочать у стоянку принагідний харч, зразу й жінки приправлять нанесене, то й їм часом більший кусок перепаде, а він же не ловець, не господарна людина, та й нічим не вирізнівся, ще бо й заростом обличчя не поросло, то й поваги йому ні від кого. Те, що по стінах печер розмальовує охрою великих мамутів, печерних ведмедів і буйволів, аби їх причарувати в межі їхнього поселення, мало що важить.

— Доволі вже отого мазання, — накидається на нього старша братія і проганяє з тепліших і світліших місць, у глибину вологих і мрячних підземних завулків... Там, без доступу світла дня, хіба що тільки при сріблястих відблисках кристалів — тонких і гострих сталактитів і сталагмітів, у темні й холоднечі юний мистець далі промишляє з добутим із невігорілого жару поліном в одній руці, і з вимашеним охрою і тваринним лоєм колом, у другій, якби то йому вловити на стіні подобу створіння, про яке йому дід довгими вечорами розповідав.

— Пропада вся більша порода, пропадем і ми, — з-часта зідхав дідуган.

Розмальовує своє юнак, вже не так із самого бажання повернути велике звір'я, що кудись відійшло, й усе те заслухане, небачене, а таке вичутне для нього; робить це просто з замилування до своєї займаної роботи. А ось таки не пропали, посміхаючись, упроголодь докінчує виводити на ковзких стінах довгі уявні череди. Бувало, й у скелях, назовні, при теплішій погоді й дозвіллі, нарізує чудні й дивні візерунки своєї невситимої уяви.

— Коли тут немога вжити, чому б нам не шукати дальших, надійніших сторін, де жити можна, де тепліше, де ближче стоянки сонця, де більше волі, простору, — не раз задумувався й інших своєю візією загрівав, але даремне, інколи і прочухана зазнавав — а не пропадеш ти геть із своїми небелицями! Їм не до того, аби тільки наїстися й заспособитись на завтрашнє, — обурювався на таке обайдужіння. Не допомгло й те, що полюдний мор почав навіщати плем'я від якоїсь занесеної пощесті. Радше гинутимуть, а не зрушаться з застоюлого місця.

За оту марнотратність часу і скупих знарядь його праці, за пусті його мрії, дурниці в голові, як дорікали, та всі оті різьби й мальовила, що ними вкривав стіни печер і навколишніх скель одного дня і прогнали його із спільної оселі.

— Тут місця для таких дармоїдів як ти немає, йди до своєї стоянки сонця, — ще довго поносились услід йому глумливі оклики колишніх співжителів. Твердий осуд старших роду кинув його в самотину безпутьної мандрівки, у відкритий світ, куди ніхто з них більше не наважувався. Отак і шлях йому проклався — туди, ближче до сонця, в напрямку вільного простору, до джерел тепла, кращого життя. Загорнутий у свої шкури, пробивається в легких постолах крізь безвихідь первісного бору — світло сонця в день, місяця й зірок ніччю йому за єдиних поводитирів.

Ратище при боці, хоч і не багато помагає у прожитку, хіба що проб'є де-небудь над водою огрубілу поволоку льоду, щоб було можна до риби добитись, зрештою служить лише самообороною в разі напасти, або допоможе в вигріванні корінців рослин, і так він проживає, до своєї далекої мети йшовши. Проте домівки сонця не знайти — ні там, де воно сходить, ані біля заходу. Аж згодом птиця навчила пошукувати на півдні, туди бо шлях її полету у вирій. Та й колишня ще дідів розповідь нагадала про отой вимріяний рай над нагрітими південними водами, де либонь батьківщина сонця. На що хапкі на наживу ловці і збайдужнілі на все інше поселенці й не зважувались ніколи, те юному мистцеві таки пощастило.

Після років мандрівок серед небезпек і злиднів первинного світу, таки досягнув мети: ось обливає його повінь теплового сонця над південними протоками великої води. Вже з якоїсь пори запримичав поступову відлигу, теплішало повітря, наповнялось голосними звуками природи, з-під льодових оков пружила груди земля, в ніздря біла, обдавала оп'янінням, свіжинь вітровіння, на деревах пучнявіли брости, провесняно зазеленювався світ Божий. Світляна течія сонця заливала упійною хвилею тепла, і благовістив його — подателя життя, юнак, цілував соняшні сліди на землі, що привели його, знеможеного, в обітовану батьківщину над життєдайними приплавами. Тоді, між скелями серед-

земноморя, знайшов собі захист, приєднав згодом гурт прихильних людей, а там і зав'язав свій рід. Одного все ж не занедбує — рисує по стінах печерних палат, або довбає у скелях на повсякчасних проходах картини своїх видінь, по-давньому віддається своїй творчій уяві. Думками з-часта забігає до своєї, давна залишеної, оселі, виглядаючи звідтіля вістки, пересилаючи туди й від себе домашню птицю.

Проходили роки, сторіччя, тисячліття...

Крім скам'янілих кістяків з неандертальщини і одної щелепи з-під старого Гайдельбергу, пропали сліди по жителях тьмяних печерних домівок. Залишилась лише бронза охрових мальовил живих істот по стінах печерних стоянок і увічнені у скелях різьби невмирущої людської мрії з того часу. А відбувались первісні події отої праісторичної розповіді по моренових запіллях, десь від старого корита Райну на півночі, аж до південних розпіль присередземноморя й далеких східних меж лукоморя надбористенської землі. Був це час наприкінці льодовикового проходу, ще задовго до критської, мікенської чи трипільської доби.

Твердиня Гейс, на порозі 1978 р.

“Я вірю, що людина не тільки перетриває, вона переможе. Вона безсмертна не тому, що, самотня між створіннями, має невичерпну мову, але тому, що вона має душу, має духа, що спроможний співчувати, йти на посвяту й перемогати. Обов'язком поета, письменника є писати про те. Його привілеєм є допомогти людині витримати, підбадьорюючи її на дусі, пригадуючи їй про відвагу і честь, і надію, і гордість, і співчуття, і милосердя. Голос поета не має бути тільки записок про людину, він може бути одною з підпор, щоб допомогти людині витримати і перемогти”.

В. Фолкнер

І знов, і знов весна.. І знов вечірні квіти
В півночі з зорями тихенько гомонять,
І знову явори в долині шелестять,
Росою першою повиті.

І голос літ моїх я чую над собою,
І в гай, мій рідний гай, я сам собі іду
І там між сонних квіт, над сонною водою,
І слухаю, і жду.

Я знаю, дні мої пролинуть надо мною,
Пролинуть окликом вечірньої луни,
А я все буду ждати і сумною порою
Минулий кликати час колишньої весни.

І буду часто я над сонною водою
Зорі вечірньої з-над гаю виглядати,
І сном своїм нічим не кину щастя ждати,
Аж поки не зіллюсь з їх ласкою земною.

Микола Руденко

У РАНКОВОМУ ЛУЗІ

Є хвилинка, коли над земним фіолетовим прутом
Світла тінь від мечів у ранковому небі майне.
І тоді, мов хлібина із печі, покотиться лугом
Сонце, вимите в росах, близьке і немов би земне.

І, здається, його можна голими пальцями брати —
Тільки трохи похукаш потім собі на пучки.
А лелека із сонцем поводитьсь запанібрата.
І готові потерись об нього ледачі бички.

І усе ожива, та ніхто не збагне таємниці,
Що в оцьому питанні захована: жить чи не жить?..
Тільки, може, зненацька, мов тінь перелітньої птиці,
Трепет здогадів дивних на душу комусь набіжить.

НА Д М О Д Е Р Н И Й

Не знати, як довго розмовляла б Веретенчика, як би не задзвонив дзвінок. Вона поправила суконку, пригладдила косу і пішла до дверей...

— Доброго вам дня.. Чи господар вдома? — обізвася гість.

— Заходьте, а я йому скажу, що ви прийшли.

Господар, почувши знайомий голос, вигідно розсівся у фотелі вітальні і, як завжди, зробив поважну міну. Це ще одна прикмета його вдачі: намагання зробити розумне враження на гостей чи взагалі на товариство, де йому приходилося бувати.

— Прошу до вітальні, — запросила господиня.

— О.. Мазчук!.. Радий вас вітати у своєму домі, приємно вас бачити у доброму настрої, — привітав господар гостя.

Гість хотів було розсміятися, знаючи добре манери Веретенчика, але стримався, щоб не зіпсувати йому настрою. Тому на привітання господаря він з неспокоєм у голосі спитав: "Ви, може, десь вибираєтеся?.. Може я не у відповідну годину прийшов до вас?"

— Нічого подібного... Прошу сідати. Дружина зараз нам і чаю з коняком принесе. Це добра медицина, і нікому вона не зашкодить.

— А як ваші справи? — запитав гість.

— Найбільшого прозаїка нашого віку?.. Чи не так ви хотіли висловитись?!.. Як би вам сказати... Дотепер ніхто більших спічних творів не написав... Це ж загально відома істина.

Господар хотів ще щось сказати, а тут і дружина у дверях вітальні з наповненим візочком показалася, пильно подивилася на чоловіка, а потім ласкаво сказала:

— Прошу панів до чайку. Тістечка свіженькі, ще нині рано спечені... Самі в роті розпливаються. Не давайтеся припрошувати. Споживайте на здоров'я.

— Дякую. Справді все приготоване зі смаком, — прихвалював гість, з'ївши кілька кусників тістечка. А господаря не треба й просити. Він мотав все, що було “по його боці” великої підносної миски.

— А як з кумами? — не витримала господиня, спостерігаючи поведінку чоловіка, щоб звернути йому увагу. Він ледь підвів голову і сказав: “Потелефонуй. Нехай відразу їдуть до нас. Матимеш товариство. Веселіше буде.

— Якось не випадає. Адже домова була...

— Що?.. Ніхто інший, а я запрошуюю, — нарешті випростався господар, відсуваючи від себе порожню склянку, в якій перед хвилиною було повно вина.

— Розумію, але...

— Ніяких “але”. Телефонуй!..

— То кажете, що збагачуєте нашу прозу, — обізвався гість, спостерігши, що господар гнівним голосом наказує дружині, що має робити. Від таких слів господар відразу полагіднішав. Пішов і приніс кілька списаних аркушів, а потім почав пояснювати, як він хоче розтягнути роман...

Господиня потелефонувала до кумів. Просила їх до себе, мовляв, несподіваний гість, і не можуть його залишити... Остаточо куми погодилися приїхати. Веретенчиха почала готувати незвичайну гостину...

Її чоловік все ще читав і пояснював. Гість сидів спокійно, слухав, завдаючи господареві більшої охоти хвалитись своїми штуками...

— Ви зробили мені велику приємність, — такими словами зустріла Веретенчиха кумів, коли в хаті ще не встиг остаточно розсіятись голос дзвінка.

— Вибачте, ми трошечки запізнилися, — виправдувалась кума.

— Це дрібниця... Прошу заходити до вітальні. Там чоловік з гостем. А я зараз перекүску принесу...

— Василь Перепелиця, а це моя дружина, — представився кум. Гість з ними привітався і назвав своє прізвище.

— А ви хіба не знайомі з нашим незвичайним поетом? — спитав господар.

— Може... може десь зустрічали, — відповів зняковівло кум.

— Ну і як же ваші справи? — запитав господар.

— Як би вам сказати найкоротше... Працюємо. Вже й син почав допомагати. Сплатили борг, що мали, за хату. Купили і синові автомобіль. Побудували "котедж", — розповідав кум.

— Відразу видно нашого чоловіка. Де лише приїде, відразу заведеться і в нього господарство.

— Не заробиш, не матимеш. Не заощадиш — на старість пальці гризтимеш.

— Може й так, куме, — сказав для поваги господар, а потім додав: "А може б ви, наш незвичайний... нам щось із своєї записної книжечки прочитали?"

Гість лише і чекав на цю хвилину. Відкашлянуv, споважнів, витягнуv з кишені невеличку записну книжечку і почав читати. Кум господаря слухає уважно... Надмодерному поетові вдалося, що захопив слухачів, і він захоплено вголос продеклямував:

*Моя нога — моя нога,
моя рука — моя рука,
мої уста — мої уста...*

— Але чи може бути інша така пустоплинна головешка, як ваша, — випалив сердито Перепелиця.

Незвичайний писарчук, мов опарений, встав, назвав Перепелицю дурнем, і негайно вийшов з дому прозаїка.

**

Скільки віршів, скільки поетів!
Майстрами слів вони своїх.
Але думки — роздерті хмари,
Важких так мало серед них.

Критик над ними стогне тяжко,
Шука того, чого нема.
І марно дзвонить дзвін сумління,
Як у віршах душа німа.

М. Д у ф а н е ц ь

П. Роечко

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА ПРАЦЯ М. ЗЕРОВА

(Микола Зеров: Ленції з історії української літератури (1798—1890). Вид. Канадського Інституту Українських Студій. В-во Мозаїка, 1977).

М. Зеров починає свій виклад ленції оглядом праць про українську літературу, авторами яких були І. Галка, П. Куліш, О. Кошовий, Н. Петров; та автори перших історій літератури — Ом. Огоновський, Б. Лепний, І. Франко, С. Єфремов та інші. Після цього Зеров говорить про біографію Котляревського, Котляревського і Осипова, "Енеїду" (Котляревського), питання Котляревський — Осипов, драматичні твори Н-го, критичну літературу про Котляревського. Тут, між іншим, Зеров відмічує — як оцінювали творчість автора "Енеїди". Костомаров, наприклад, уважав, що автор "Енеїди" добре знав Україну та її життя, і в цьому найбільша цінність поеми. "Куліш усвідомив і велику ідею Котляревського, проте уважав, що Котляревський був тільки несвідомим знаряддям великого діла". О. Кошовий "розглядає Котляревського, як свідомого діяча українського слова". "Для Єфремова Котляревський є свідомий своєї праці, починальний української літератури, сатирик, переднародник". М. Євшан "зазначає, що Котляревський... письменник несерйозний, чуний ґрунтовній і продуманій сатирі... Коли б Котляревський був український патріот, він не дозволив би зневажливо озиватися про Січ, не славив би Полтавської перемоги. "Енеїда" — сміховина, яка не підноситься над ідеологічним рівнем свого часу, Котляревський — не сатирик, а шутар... Українська мова винесла на собі Котляревського, а не навпаки".

У підрозділі "Зв'язки Котляревського з українськими традиціями та російським літературним життям" читаємо:

"Котляревський винористовує українську традицію: у своїх операх романси, вірші, пісні. Як приклад можна навести вірш Сквороди "Всякому городу нрав і права". Цей вірш... перейшов до Котляревського через лірників. Отже: Скворода — лірники — Котляревський... Котляревський винористовує українську народну пісню, зложену в XVII-XVIII вв... Доволі часто подибуємо в Котляревського інтерес до побутових форм XVIII в. — страви, стародавні вірші, школярні та ін... Котляревський пише "Енеїду" чотиристопним ямбом російських поетів, строфою Осиповської "Енеїди". Російські твори Шаховського дають йому основу для "Наталки Полтавки", можливо, російські водевілі відіграли янусь ролю і в генезі "Мосналя-чарівника". З російської літератури знав Котляревський і жанр номічної оперети.

"Таким чином, російська література сформувала Котляревського як майстра. Вона, дозволяючи народній вислів у низьких жанрах, показала йому стежку до використання народної мови української".

Це твердження (в останньому уступі) заставляє читача подумати. А чи думали над цим видавці та редактори? Чи не треба було надрукувати передмову до обговорюваної тут праці Зерова? Адже молодшим читачам треба пояснити, що то були часи примусу викладати все під оглядом "впливу русської культури" на нацменів (національні меншини в ССРСР)! А до того: ще в 1924 р. такого підрозділу в праці "Нове українське письменство" Зерова нема. Саме цей факт мусів би промовляти, що твердження "російського літературного зформування Котляревського" — це вимушена данина совєтській дійсності, яка існує донині! Адже ще кілька сторінок перед згаданим підрозділом, на ст. 14 Зеров твердить, що наслідуючи Осипова, "Котляревський не стає слугою свого літературного зразка, а де в чому навіть і перевищує його". "Енеїду" Котляревський зробив "нижчим документом певної доби... Перевага Котляревського над Осиповим та, що він зумів надати своїй "Енеїді" характеру широкої побутової картини, єдиним замислом освітити гумористичні епізоди бурлескної поеми. Блюмавер ("Енеїду" яного переробив Осипов — пр) виправдує свої жартівливі вихватки сатиричною метою, Котляревський — повнотою побутового показу українського життя. Траверсія ж Осипова не має виразного художнього завдання, вона не сатира, а разом з тим і не побутово-описова поема". "Взагалі Котляревський — більший художник, ніж Осипов". Котляревський "перевершив у "Наталці Полтавці" "Назана-стихотворця" кн. О. О. Шаховського". Щодо впливу "російських водевілів", то Зеров каже, що це лише монументальність, а тому не можна робити нагоричних висновків! Справа "жанру комічної оперети". Чи обов'язково Котляревський мусів знати це "з російської літератури"? Сам Зеров (ст. 21), говорячи про "Москаля-чарівника", комічну оперету, каже, що "його мотив належить до так званих "мандрівних" мотивів". Джерела до таких творів є в літературних творах і в народніх оповіданнях. Є вони в польських оперетах і в французькій п'єсі "Солдат магік" Д'Ансома. Зеров наводить зміст цієї п'єси, а потім каже: "Не можна однак твердити, що Котляревський черпав з джерела цього сліпо". Щодо драматичної творчости взагалі, то він твердить: "Типом своєї творчости драматичної Котляревський перебуває в руслі тих впливів, що йшли з Франції XVIII в". Чи не промовляють всі ці фанти самого Зерова за тим, що його твердження "російського літературного зформування Котляревського" — це примусова данина режимові?

Перевидаючи "тамтешні" праці, видавці і редактори повинні мати на увазі, що вже після війни виросло покоління (там і тут!), яке не пережило тих страшних років, коли викладав свої лекції М. Зеров, а тому треба до таких праць давати добру роз'яснюючу передмову, коли хочуть, щоб нове покоління розуміло 20-ті і 30-ті роки в Україні.

(Далі буде)

ПОХОДЖЕННЯ ГАТИЛА-АТТИЛИ

Іван Білін "Меч Арея", роман. Перевид. Українське Канадське історичне видавництво. Саскатун, 1976.

Працюючи і приготівляючи до друку праці "Індійська культура і Захід", "Індійська література", "Культура України-Русі", мені приходилося зустрічатися з питанням скитів. Українські археологи та історики нерідко звертали увагу, що той самий чужий письменник чи історик, говорячи про населення України, називав його (населення) іншими іменами або приписував їм ті чи інші примети, нашим пралотомнам невластиві. Автор згаданого роману написав "післяслово" — "Аксіоми недоведених традицій", в якому намагається довести на основі відомих йому матеріялів, що його роман побудований на історичних даних, а тому не є видуманий, а скорше є пов'язанням тих даних. Ось кілька уступів з його розважань:

"Важко не погодитися, що принаймні на початок нової ери основне населення Півночі та надр Європи аж до Альп і Дунаю, до Чорного моря та мінімум Дону складало слов'яни, неосяжне море слов'янське з безліччю племен і племінних назв, які в силу обставин дійшли до нас у не завжди натуральному вигляді, що породило багато різночитань і плутанини...

"Займаючи на материнку найкращі терени, придатні для їхнього основного заняття — хліборобства, слов'яни східні й західні стали об'єктом експансії для інших народів, які ще не мали в Європі "постійної прописки" й прагнули до перерозподілу земель континенту, особливо його середніх та північних широт, бо на півдні був Рим і туди вони ще не наважувалися снерувати свої списи.

"Війна готів з слов'янами велася довгі століття, й упродовж усього часу фортуна всміхалася поперемінно то тим, то тим". Де ж можна знайти дані про ті війни? Автор роману каже: у "Вільніна сага", у фолкльорі, у старовинних писаннях. В цих останніх часто перенрочуються назви, а з цим пов'язується непорозуміння щодо їх правдивих імен народів, місць і їх поселення тощо. З цими фактами приходилося мені танон частенько зустрічатися, але значно скоріше як Білінові (мої праці писалися в 1960-64 роках). Білін, наприклад, наводить ім'я короля і завойовника німців Германаріх. У Йордана це ім'я написано: Ерманарік, у Саксона Граматина — Ярмерін, у данців — Ярмар, у народніх переказах — Йормунренкс. Йордан каже, що Германаріх — ім'я гунське, то з цього вийде: Яромір-ренкс, король Яромір.

Хто були остроги? Фома Архїдіянон каже, що остроготів, яких 376 р. "гунський" цар Велімир переслав у Паннонію, цих "далматських слов'ян" багато хто помилково вванчав за готів, бо насправді вони є слов'янами. Гельмольда твердить: всі землі, що лежать на

схід від Данії, називалися спершу Острогардом, а пізніше Гунгардом. Йордан, говорячи про острогатів, яні з нетерпінням чекали смерті Аттіли, пише: "Інакше не могло жодне скитське плем'я зволитися з-під гунського володарювання — тільки з настанням бажай для всіх узагалі племен, а так само й для римлян, смерті Аттіли". А говорячи про сарматів та гунів, він завванує: до цього самого роду належали Блівіла, пентаполітанський вождь і його брат Фроїла, до нього ж належить і наш сучасний патрицій Бесса. Всі троє згадані були остроготськими сановниками, і це відомо від Йордана і це підтверджує його сучасник Прокопій. "Якщо йти з міста Босфора в місто Херсонес, то всі землі, що лежать між ними, належать варварам — гунським племенам". (Йордан). Він твердить, що "Галицію й Лузитанію споконвіну населяли слави", тобто слов'яни.

А як же є з "аланами": улани, галани чи й волиняни (Птолемей називає їх алауни й вулани)? "Алани належать до скитських племен і живуть побіля Танаїса й Меотідського озера" (Флавій). "Мова й одяг — це і в аланів, і в скитів однакове" (Лунін). Амміян наже, що алани — гарні люди із світлим волоссям, вони висоні на зріст, швидкі й стрімкі, мають грізний вигляд, в погляді видно похмурість; алани майже нічим не відрізняються від гунів, хібащо стриманістю.

Птолемей на своїй карті відмічує амадонів і амансовіїв. Амадони є там, де стоїть Київ, а їхніми сусідами є амансовії. З давньогрецького словника виходить: аманса, амансея — віз, хура, а похідне амансеїс — перевізник. Легенда танож наже, що засновником Києва був перевізником. Слово "амадони" означає нолоди, стулені разом, тобто пліт. Виходило б, що амадонами називали людей, які пливали Дніпром на плотах, а це те саме, що й поромники-перевізники, найближчі родичі амансовіям-фурманам — чуманам. Разом із ними мешнали гуни й роксани, згідно мапи Птолемея. Марціян Геранлійський пише, що "обабіч Дніпра, відразу ж за аланами, живуть хоани. Всі погоджуються з тим, що хоани — це гуни... Але коли зважити на те, що "х" та "к" і в латинській, і, особливо, в давньогрецькій мові часто писалось одне замість іншого, то коїни й коани це не що інше як кияни, тобто перевізники. Отже, якщо кияни так давно відомі історикам, то й їхня столиця, Метрополіс Птолемея та Басілея часів Геродота, це теж не що інше, як "мати городів руських" — Київ".

Питання скитів. Геродот ділить їх на "царських скитів", "скитів-орачів" і "скитів-хліборобів". Він пише: "Некрополі царів скитських містяться в Геррах... нуди 40 днів плавання", яні (Герри) "в тому самому місці, до якого Борисфен відомий". "Коли в них помирає цар, то... очистивши тіло від нутроців і намастивши його запашними оліями... його возами везуть до Герри... Річка Герр витікає з Борисфену там, де він стає широким; ця річка одержала назву від країни, названої Герри". Герр витікає з Дніпра і впадає в Гіпаніріс (Сівер-

ський Донець). Абсурд, бо дніпровсько-донецький вододіл не дозволив би жодному рунавові, який би витівав з Дніпра "на 40 днів плавання від гирла", впадати в річку зовсім іншої системи. Отже, Герр не витівав, а впадав у Дніпро в області Герри, а за 40 днів од моря Дніпром можна доїхати саме до Десни (де, як відомо: чимало скитських могил!). "За річною Герром міститься... Басілея й живуть найкращі й численні скити, які вважали всіх інших скитів своїми підданими". Отже, центр Геродотової Снитії — це землі "орачів" і "хліборобів", а не степи Причорноморські... Коли вирушимо човном на веслах або під вітрилами з Лиману, то за 40 днів опинимося під Києвом, пропливаючи денно 20-30 кілометрів. Виходить, що за Геродота центр "усіх скитів" Басілея чи "мати городів" Птолемея — це Київ, куди скити привозили ховати своїх царів. А як же з словами "суворий", "похмурий", "сердитий", "сумний"; чи не є вони з одного синонімічного гнізда? Так! "Суворі" в латинській мові означає "севері", корінь із цих трьох звуків "с-в-р" на ознаку тієї самої якості зустрічається в багатьох індоевропейських мовах. Отже, севері чи сіверяни — це скити. Царство скитів — це царство северів, яких тепер зовемо сіверянами. Вони "тримали своє військо на південних кордонах країни — на схід від Дніпра, бо вся Лівобережна Україна була спонівку сіверською землею, навіть до татарської навали. Це військо зветься в Геродота царськими скитами. Коли ж цар помирав, його везли на вітязну, на Подесення, в так званий Геррос... Отже, гуни й скити — це лише різні назви на різних етапах одного й того самого народу". Гуни й скити — один народ, і саме це є "центральною" ідеєю роману, а володарем цього народу свого часу був Гатило-Аттіла.

Здається, що авторові вистачало б доводів, але він наводить їх більше, щоб читач не мав сумніву щодо ідеї твору... Конопас з "Нікопольського скарбу", що приборнує жеребця, викриває в собі характерні риси типового слов'янина. І ще один приклад: поблизу села Балки (Запорізька область) знайдено "скитський некрополь". Усі прийшли до висновку, що майстер IV стор. до н. е. винарбував на метали портрети конкретних осіб, а ці особи зовсім не схожі ні на іранців, ні на тюрків, а на наших дядьків, яких сотнями знайдеш у кожному українському селі".

Аттілу історичні ворожого табору змалювали найчорнішими фарбами. То кого з великих старорусинської історії змалювано краснем? — питає Білин. І відповідає: з-під стила римських та грецьких істориків усі вони виходили кривими, похмурими, й звіроподібними. Але є винятки. "Аттіла, володар усіх гунів і можновладець — небачений у світі — племен чи цілої Снитії, достойний подиву в його невірогідній славі серед усіх варварів... Він був людиною помірною й витриманою, відзначався світлим розумом, був приступний для тих, хто потребував допомоги, й прихильний до кожного, в кого раз повірив" (Йордан).

"Я люблю снитсьні звичаї... Ми часто воюємо, зате в мирний час утішаємося досконалим споном і не боїмося втратити свого кривного майна. На мой нолишній батьківщині, в Римській імперії, володарюють тирани, а малодушні раби не наважуються оборонити себе... Там нема правосуддя, ні рівності в державних податках, а сильні гнітять слабших" (Адамій).

Аттіла — це "великий цар... великого народу, господар досі нечуваної могутності, царств Скитії та Германії самодержавець... вражаючи нахом Західній і Східній Рим..., незліченні підкорені міста не піддавав пограбуванню, а милостиво обкладав їх щорічною даниною" (Пріск).

Київська Русь мала часи великого розвитку й розквіту. Одним з таких Білін вважає "період Велимира — Аттіли", і для цього треба скинути чорний ярлик, пришитий готами, і показати правдиву суть. Готи намагалися поглинути Європу, але до цього не допустили слов'яни... В уяві готів "гуни — напівзвірі, бо люто боронили свою прадідами заповідану землю. Але чи не були готи гірше півзвірів? Були. "Конунг Вінтар, подолавши 376 р. одного з слов'янських володарів — Божа, розп'яв і його, і його синів, і сімдесят найвизначніших бояр на хрестах. Конунг Фродо III, перемігши в битві західніх слов'ян... скликав усіх слов'янських князів васалів разом з найдобірішим військом і по-зрадницькому перерізавав, передавав та перевішав усіх, у такий спосіб позбавивши слов'ян можливості опору й назвавшись після цього конунгом датським і вандалським"...

"Безпереривність традицій хліборобських народів, яні населяли наші землі принаймні ще за три тисячі років до нової ери, давно стала аксіомою й не вимагає доведення. Знахідни ж останніх археологічних розкопок на Україні не тільки підтверджують це, а й беззастережно доводять високий рівень тодішньої культури й суспільного розвитку".

На основі багатьох даних, Білін на широкому "полотні" змальовує згадані часи. Советські цензори визначили йому такі рамки: роман Івана Біліна "Меч Арєя" — про давніх русичів і давній Київ, про рабовласницький Рим і підступний Константинополь... про те, як наші пращури жили й нохали, вирощували хліб на родючих ланах Наддніпрянщини, а коли доводилося, — гуртом боронили свою землю від зазіхань чужоземців — римлян і візантійців, готів і азійських кочовиків... про любов і труд, життя та смерть великого полководця Аттіли, який об'єднав слов'ян у могутній союз і назавжди відбив охоту рабовласників нав'язати слов'янам свій світогляд і своє ярмо". Та дивно, навіть в таких рамках роман, після появи, ті ж самі цензори заборонили продавати на території СРСР. Бо не можна в СРСР говорити про славне минуле України-Руси, щоб не підтримувати національні почування українців та гордість за своїх великих праба-

тів й сестер, які створили могутню державу та безсмертну культуру України. (П. Рощко)

Іван Світличий "ґратовані сонети". Сучасність, 1977. Облад. і портрет автора: Любослав Гуцалюк. Стор. 116.

Книжка почитається короткою довідкою про життя і творчість І. Світличного, написану І. Кошелівцем. Дещо із цієї довідки: І. Світличний народився 1929 року на Луганщині; 1962 р. закінчив філологічний факультет Харківського університету. Деякий час працював у словниковому відділі Інституту мовознавства АН УРСР, науковим співробітником Інституту літератури АН УРСР. Білодід, керівник Інституту мовознавства, увесь час обстає становище — догодити москвським начальникам: укласти словники з погляду однакових слів української і російської мов. Світличний вважав: у словниках треба відзначувати те, що відмінне в мовах.

"За критику русифікаційної лінії Інституту мовознавства і за виступи проти арештів і незаконних судів над діячами української культури та за причетність до поширення самвидавної літератури Світличного в усіх названих установах звільнено з роботи, і то назавжди й остаточно". 12 січня 1972 р. Світличного заарештована, а в березні 1973 р. засуджено на 12 р. позбавлення волі. Відбуває ув'язнення в Пермських таборях на Уралі.

В збірку влучені сонети, написані з умов ув'язнення, та поезії іншої форми. "Світличний, ув'язнений панівною силою ненависти й нищення, мережаючи сонети і сатирично зображуючи її купно з наглядачами, слідчими, стукачами й іншими її слугами, підноситься над нею своєю людською правдою... У поезіях... збірки є щось багато більше: у ній відбився власний світ поета, людини, що зберегла свою гідність у граничній ситуації насильства".

Василь Стус "Свіча в свічаді", поезії. Упорядкування: Марко Царинник і Вольфрам Бургардт. Передмова: Марко Царинник. Сучасність, 1977. Стор. 126.

Із передмови довідуємося: Василь Стус народився 1938 р. в родині селян на Вінничині; вчився в Донецькому педінституті. Відбувши військову повинність, Стус працював учителем, шахтарем, часописним робітником. Його поезії почали друкуватися 1959 р. У "Дніпрі" (1963 р.) видруковано першу добірку Стуса, а після цього появилось кілька його рецензій і поезій. 1964 р. став аспірантом в Інституті літератури АН УРСР. 1965 р. арештовано й засуджено десятки інтелігенції. Стус став по боці переслідуваних. За це його збірку поезій "Зимові дерева" не видруковано, а самого Стуса виключено з Інституту; і після цього працював то в історичному архіві, то на будові київського метро, але крізь його звільняли з праці на домагання КГБ; і так аж до арешту 1972 р. Його засудили на 5 р. у пермських "виправних" колоніях і 3 р. заслання. З концтаборів надходять вістки, що його здоров'я погане. В обороні Стуса написала заяву до Міжнародної Амністії Мальва Ланда і Тетяна Ходорович.

Хто читає наші часописи, що виходять в Канаді і США, той знає про долю багатьох українських політичних в'язнів...

Збірка "Свіча в свічаді" складається із: а) дев'яти поезій із збірки "Зимові дерева", б) п'яти поезій із невиданої збірки "Веселий цвинтар", в) поезій, написаних в ув'язненні між 1972-76 р., г) Стусові переклади Р. Фарнгагена і Р. М. Рільке. Додаток: бібліографія поезій і статтів Стуса.

Володимир Скорупський "Слоконвічні луни", легенди й міти, Об'єднання Українських Письменників "Слово". Ілюстрації Слави Геруляк. Нью-Йорк — Торонто, 1977. Стор. 70.

В самій назві збірки поезій є суть майже всієї тематини. По-різному наші предки й письменники висловлювалися про "поганську" мітологію українців. Автор збірки часто наводить цитати з писань про Сварога, Перуна, Данбога, Велеса, Стрибога, Мокоша, Ладу, Ярила, Дива, Тура і інших, а відтан висловлює у відповідних віршах свої міркування... Є вірші і про птахів, Водяника, Болотянина, повітря, вогонь, землю тощо. "Реалістичне" (якщо так можна окреслити) висловлення і зображення образів досить легко сприймаються.

Побажано, щоб до збірки влучати перелік всіх збірок, відгуни на них, а може й коротку довідку про автора.

З-під еваналіптів, поезії; вид. Літературно-мистецький клуб ім. Василя Симоненка в Мельборні (?), Мельборн, Австралія, 1976, ст. 144.

В передмові "Українські поети в Австралії", між іншим, є такий уступ: "Наш збірник, що, за ухвалою більшості учасників, здобув назву "З-під еваналіптів", репрезентує творчість 14-х авторів. За спільним домовленням, кожен автор мав можливість використати в збірникові не більше 10 сторінок друку під одним ім'ям чи псевдом, також мав можливість дати те, що він сам бажав, а тому й сам відповідає за зміст і форму своїх текстів".

В книжці є фотографії, крім Зоше, авторів поезій. Чомусь нема про них довідок? Нам здається, що в таких виданнях повинні бути, — нехай найкоротші, — дані про авторів.

В збірці є поезії: П. Вануленна, Н. Гіммельрайха, Н. Грушецького, О. Зірчастого, Є. Зоше, Б. Коваленно, З. Когут, П. Олійнина, В. Онуфрієнна, М. Підріза, К. Рошно, О. Рябченко, І. Смаль-Стоцького, Д. Чуба.

Бажаємо нашим колегам пера в Австралії дальших успіхів, а Д. Чубові сердечне спасибі за переслання цікавого збірника. (пр).